

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת משפטים תשע"ז

כל הזכויות שמורות למו"ל. אין לקרוא בזמן התפילה וקריאה.

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: g.agedank@gmail.com

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא, ב)

בס' דברים ערבים בפ' משפטים אות י"ח כתב וז"ל: הרב הקדוש המגיד ממעזריטש ז"ע ביקש מרבו הבעש"ט הקדוש ז"ל שיאמר לו פירושו הזוהר הקדוש על ואלה המשפטים דא הוא רזא דגלגולא, פעם אחת אמר לו הבעש"ט שישו ליער אחד ויראה שם אילן אחד ומעין תחתיו, ויתעכב שמה עד שש ויבא לביתו, ונסע שמה, וראה איש אחד בא עם סוס מזוין, והוא היה עיף ויגע, ואכל ושתה ונסע לדרכו, ושכח שם ארנקי שלו עם המעות, ולקחו והלך שמה עוד איש אחד, והניח עצמו לפוש, והוא מצא את הארנקי עם המעות, ולקחו והלך לדרכו, אחר כך בא שמה עוד איש אחד עני ונכה רוח, והוא עיף ויגע, ואכל שמה פתו אשר היה לו, ושתה מן המעיין. והניח עצמו לפוש ולשין, אז בא בחורה ואיש הראשון, ושאלו שאל מאיש העני היכן הוא הארנקי עם המעות אשר שכחתי כאן, והוא באמת לא ידע מאומה, ולא הבין מה שזה מדבר אילו, בקיצור, כי זה הראשון הכה את העני מכות רצח ופצעו, בטענה שחיזר לו מעותיו, וכאשר הגיע שש נסע הרב הקדוש המגיד ז"ע לביתו, וסיפר לרבו הבעש"ט את אשר ראה, ואמר לו הבעש"ט ז"ע, כי האיש הראשון הזה, היה חייב בגלגול הראשון לאיש השני, כסף המסויים הזה שהיה עכשיו בהארנקי, ולא היה משלם לו, ובאו אז לדין לפני זה האיש השלישי, שהיה אז הרב והדיין בגלגול הראשון, ופסק דינו ופטרנו מבלי שום חקירה ודרישה, לכן עתה על פי הגלגול שילם הראשון להשני את חובו, והדיין קיבל ענשו, וזהו שאמר זוהר"ק על ואלה המשפטים דא רזא דגלגולא, עכ"ל. ובס' מעשה אורג במשנה דפאה פרק ח' משנה ט', וכן דין שדן דין אמת לאמתו, עליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' וכו' (ירמיה י"ז) כתב שם וז"ל ענין לאמתו הוא כי כמה פעמים יצא משפט מעוקל מדיני [התורה], כמו שאירע לאחד שהפקיד הון רב אצל אחד והלך לדרכו, וכשבא כבר מת הפקדו, ותבע מירשיו, וטענו לא פקדנו אבא על זה, ופסקו להם שבועה ופטרנו, וכל העולם היו יודעין שזה איש נאמן וחסיד וירא שמים, וזה לא היה אמידי בכך, ושאלו למרן הרבי"ט טוב על זה, האין יצא משפט מעוקל מדיני התורה וכתבי (תהלים פ"ב) אלקים נצב בעדל אלו, והשיב שוהו בהשגחת המשגיח, שבגלגול העבר היה זה חייב לזה ולא פרע לו, וכעת החזיר לו לתקן נשמתו, והיה בהשגחה, לא החסיר ולא העדיף, וזהו דין אמת לאמתו, אף שרואה לך שהוא משפט מעוקל, תדון הדין לאמתו, ולא תחזור אחר הפשרות, וכיוצא בזה בעניינים אלו, והמשכיל בין לאישורו, עכ"ל.

(מקור מים חיים)

בספר "יחי ראובן" מביא בהקשר למאמר הנ"ל עובדא שהיה אצל "חזון איש", הגיע איליו פעם בחור חסידי ושאלה בפיו: הוא מצא שילינג – מטבע קטן בשווי חמישים פרוטות, ושאלתו האם זכה בו או שמא יחמיר בזה מכיון שיש אולי לחשוש שהמאבד לא התייאש עדיין כי יתכן שפלא משמש בכיסו ולא ראה שנטאבד לו, והרי זה יאוש שלא מדעת. החזון איש פסק שמוות לו לקחת את המטבעותיו שום מקום להחמיר בזה, משום שזה נכנס לגדר שרצה הקב"ה – שהכסף שלו יהיה אצלך. אמר הבחור לחזון איש כי בעצם הם אלו דברי הבעש"ט הנ"ל. נענה החזון איש לעומתו ואמר: אסביר לכם מה אמר הבעש"ט, אתה הרי טוען שיתכן והבעלים לא בדקו בכיסים ולא התייאשו, אם כך, אין יכול להיות שהדין הוא שהמוצא מעות מפוזרות הרי אלו שלזו?

התשובה היא – שהשויח החזון איש – שגם אם באמת הוא לא משמש בכיסו, כך היה צריך להיות הקב"ה רוצה שדוקא אותו אדם יחזיר לך כסף ולא שתקבלנו מן ההפקר. הלא אם המאבד ימשמש בכיסו ויתייאש יוצא שאתה לוקח מן ההפקר והוא לא מחזיר לך שום דבר. – מה עשה הקב"ה? מסובב שאותו אדם לא ימשמש בכיסו ולא יתייאש, וכך יוצא שאתה לוקח ממנו והוא מחזיר לך, וזה סדר הגלגולאים!

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. כי תקנה עבד עברי (כא, א-ב)
מפני מה פרשת משפטים פותחת בענין העבד העברי, הגנב שאין לו מה לשלם ונמכר לעבד? הלא ישנם עניינים שהם לכאורה תדירים יותר – הלואוהא, גמ"ח שכן אדם פותח וכדומה התיורו: הוא: אם לאדם יש שני בנים: האחד – פיינער, ירא שמים, והשני, נעבאך, ירד מן הדרך, נהיה גנב. היכן מונח הראש של האב? בן הגנב. הוא כל הזמן חושב: איך מוציאם שותו מהבוץ.

הקב"ה הוא אבינו, ואם יהודי נהיה גנב – הדאגה הראשונה שלו יתברך היא: מה עושים עם בני, הגנב? איך מצילים אותו מרדת שחת?
והגישו אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אוננו במרצע ועבדו לעלם (כא, ו)

כתב רש"י, "ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף, אמר ר' יוחנן בן זכאי און זאת ששמעה על הר סיני לא נתגנב והלך וגנב תרצעי. יש להבין, שמומת זה הטעם היה ראוי יותר שמיד ירצע באזנו כעונש על הגניבה, ומדוע רוצעים את האון על דבר הגניבה רק אחרי שאינו רוצה לצאת?

ויש לתרץ, שכיוון שצריך להשיג את הכסף כדי לשלם את הגניבה, ולצורך כך הרי נמכר, לא רצתה התורה להענישו פעמיים. אמנם, כעת שאומר שאינו רוצה לצאת, מתברר שכל המכירה חלה לא לחשבה על כעונש, על כן, דוקא כעת רוצעים את אוננו כעונש על הגניבה. (לקט אמרים למהר"ל דיסקין)

אם המצא תמצא בידו הגנבה (כב, ג)

הרבי ר' בונם ז"ל אמר: בג' דברים בעבודת השם צריך ללמוד מגנב, א. גנב אינו עצל ובלילה וקור וגשם הולך לגנוב, ב. אם לא עלתה בידו בפעם הראשון לא יניח עד שיעשה הגניבה, ג. אף לגניבה קטנה לא ימנע את עצמו, כן בעבודתו לא יתעצל ולא ייגע ואף למצוה קלה יזהר כגדולה:

ובספר עשר אורות [מערכה א אות כ] איתא בשם הרב הקדוש המגיד ממעזריטש ז"ל ג' דברים צריך ללמוד מתינוק, א. שהוא תמיד שומח, ב. שאינו יושב בטל, ג. שבוכה על כל דבר

שמבקש, ומגנב צריך ללמוד ז' דברים, א. עבודתו בלילה, ב. אם לא השיג מבוקשו בלילה אחת יגמור בלילה שנייה, ג. אהבה של הגנבים זה לזה, ד. מוסר נפשו גם על עבור דבר קטן להשיגו, ה. כל עבודתו אינו נחשב בעיניו כי בבוקר מוכר מה ששווה הרבה בעד פחות אמנם, שכאדם מצער את חבריו, באה מידת הרחמים של הנידון ומבקשת אף היא להיפער מהרוף, כאן עומדים שני המידות לחובת הרוף. וזה אומר הפסוק: והיה כי יצעק אלי, ושמעתי – שבוה נפרעין מיד מהרוף, והטעם לזה: כי חנון אני. (פרדס יוסף)

והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני (כב, כו)

ידוע שכשאדם עושה עבירה, באה מידת הדין ותובעת להיפרע ממנו ואילו מידת הרחמים מבקשת להאריך אף, והקב"ה רבון רחמי מגביר את מידת הרחמים שכן חנון ורחום הוא. אמנם, כשאדם מצער את חבריו, באה מידת הרחמים של הנידון ומבקשת אף היא להיפער מהרוף, כאן עומדים שני המידות לחובת הרוף. וזה אומר הפסוק: והיה כי יצעק אלי, ושמעתי – שבוה נפרעין מיד מהרוף, והטעם לזה: כי חנון אני. (הגר"א)

לכלב תשליכון אותו (כב, ל)

צריך טעם למה כתב תשליכון ולא תשליכו? וי"ל שבה לרמז מ"ש בשיליהי שבת "אורח ארץ לא משידי אומצא לכלבא (דרך העולם להשליך הבשר לכלב) וה"מ בדברא אבל במתא לא, דאתי למסרך בתרי". (אבל זה נכון לעשות רק במדבר, ולא בעיר, כי הכלב יסרך אחריו) ותנן בבב"ב כ"ב א' "מרחיקין את הנבילות מן העיר נ' אמה", ולזה כתב תשליכון דהיינו שתשליכו לו את הנבלה ברוחק נ' אמה מן העיר דלא ליתי למסרך בתרי". (טעמא דקרא)

מדבר שקר תרחק (כג, ז)

ובחז"ל, שישנם מקרים מסויימים שהותר לשנות, כגון מפני השלום או כדאיתא בגמ' (ב"ב כג, ב) שבג' דברים משקרים אף ת"ח. עוד דוגמא לדבר סיפר הגר"ח קנייבסקי: אבא זצ"ל סיפר לי שבזמן המלחמה למי שלא היה דרכו היה זה סכנת נפשות והיו יורים בו פעם אחת הלכו שני בחורים לאחד היה דרכו ולשני לא, ולפתע ראו חייל. אמר זה שהיה לו דרכו, לחברו שיעמוד ואילו הוא ירוץ, כשרץ החל הגוי לרדוף אחריו עד שתפסו וביקשו דרכו, והלה הראה שיש לו. כשנשאל מדוע רץ? השיב כי הוא חולה מעיים והרופא ציווה לרוץ בכל יום כשעתיים. שאלו הגוי: הרי ראתי שרודף אני אחריו ומדוע לא עצרת? והשיבו: חשבתי שגם אתה חולה מעיים... (דרך שיחה)

ששת ימים תעשה מעשיך ובוים השביעי תשתב... ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו וגו' (שבת קיח, ב)

יתכן עפ"י מה דאמר רז"ל (שבת קיח, ב) "כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד ע"ז כדור אנוש מחוללים לו", וזה שאמר: ששת ימים תעשה מעשיך ובוים השביעי תשתב כו' ובכ"ז אל תסמוך ע"ז להקל במצות התורה, רק בכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו. (משך חכמה)

ויאמרו כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע: (כד, ז)

כאן לא כתב יחידיו, ובפרשת יתרו כתב ויענו כל העם יחידיו ויאמרו וגו', ועוד, ששם כתוב "נעשה" ולא כתב "ונשמע", וביאורו, דאי אפשר לכל אחד מ ישראל לקיים כל התרי"ג מצוות כי יש הרבה השייכים רק לכהן וכדומה, אך יש שני דרכים א. שכל ישראל ערבים זה לזה וכשיש אחרות היו כאילו כל אחד ואחד קיים כל מצוות של חבריו, ב. על ידי לימוד תורה דכל העוסק בעולה כאלו הקרים [מנחות ק"ג]. "ונשמע" היינו לימוד תורה, וביתרו דלא כתב ונשמע על כן כתב "יחידיו" כי יחידיו יהיו יכולים לקיים כל התורה, וכאן כתב "ונשמע" דהיינו לימוד תורה, לא כתב יחידיו דעל ידי לימוד ממילא כל אחד יכול לקיים התורה.

מאוצרות המגידים

לא תטה משפט אבינו בריבו (כ"ג, ו)

ובמכילתא (משפטים כ'): "רשע וכשר עומדין לפניך בדין, שלא תאמר: הואיל ורשע הוא - אטה עליו את הדין, תלמוד לומר: לא תטה משפט אבינו בריבו, אבינו הוא במצות".
וצ"ע, מה היתה הסלקא דעתה להטות דין הרשע? ולמשל אם בא ראובן הרשע, ואומר שמשעון הצדיק לא השיב לו את ההלוואה שהלוה לו, כלום יש סברא לומר שנתה את דינו של ראובן בגלל שהוא מחלל שבת או לובש כלאים? אם הצדק עמו - מדוע שנחייבנו?
וע"כ צ"ל, שאין מדובר כאן בדין שהוא מבורר ופשוט - אלא במקום ספק, ושם היתה ס"ד שבכלל שיקול הדעת נכנסים גם את הנטיה להרשיע את זה שהוא רשע, ולומר שכנראה האמת היא עם הצדיק.

דנהג למשל יש דין ש"אחרי רבים להטות", ומדוע? - מפני שהסברא נוטה יותר לילך אחר הרוב. וא"כ י"ל גם ברשע וצדיק כעין זה, שיש לנו להוסיף לשיקול הדעת את הסברא שמתמא הצדיק ולא משקך, ועפ"ז נטה את הדין מתוך סברא שכלית.

ותנאר לעצמינו למשל, שאדם כשר וצדיק כמו הגר"ח מברסקי זצ"ל, שכל ימיו יגע על דקות קיום ההלכה, וגם בדיני ממונות היה מדקדק בתכלית - בא לדין תורה עם ראש המשכילים שבעיר בריסק... ר"ח אומר: הלית לך כסף ולא פרעתי, והמשכיל אומר: פרעתי.

ועתה נחשוב נא: הרי ידוע כמה שפל רוח היה הגר"ח זצ"ל, וכמה היה ביתו וממונו הפקר לכל דורש, ואין כל החולים והמצורעים מצאו שם את מנוחתם. וגם נוסף ונעשה ק"ו, שאם על הבנת התורה מסר הוא את נפשו והשליך אחרי גיוו את כל הנהו"ז - בודאי לא ישרק ויגנוב בשביל כמה פרוטות...

הנה מקום איתנו לומר שאין לך "רוב" גדול מזה... רוב צדדי זכות להגר"ח שכל מעשיו כשרים והגונים - ורוב צדדי חובה להמשכיל...
אך האמת אינה כן, כי המשפט לאמרים הוא!!

וע"כ אף שבמשפטי הגויים באמת הולכים לפי השכל, כנ"ל - אך בתורה כתוב: "לא תטה משפט אבינו בריבו" - אפילו אבינו במצות!! ולפיכך: אם הגר"ח צודק לפי כללי ההלכה - יזכה בדין, ואם לאו - לא!!

לא תטה משפט - אף לאחור פס"ד

דוגמה מאלפת לדבר נמצא במעשה שהיה עם הגאון ר' חיים לייב מסטאוויסק. ונתבונן נא, כי מלבד התפעלות הלב שיש במעשה שלפנינו - גם דקות והבנה עמוקה בפסוק יש בו, והחידוש יקר ונפלא, הבה נטה אזן:

הגאון ר' חיים לייב סטאוויסק (כך היה נקרא בפי כל), היה מפורסם מאוד בזמנו בכוחו הגדול ב"הכרעת ריו"ן. בדרך כלל היו שני הצדדים יוצאים מרוצים מלפניו, כולם הרגישו שנעשה הצדק, וגם מי שהורשע בדין יצא בלי תרעומת.

שמו של ר' חיים לייב יצא לתהילה בכל האזור, עד שאפילו הגויים שבאותו מחוז העדיפו לא אחת להתדיין בפניו - ולא ללכת לבית המשפט שלהם, באשר ראו כל גוי הארץ כי שם ה' נקרא עליו. פעם אחת נדמו לפני ר' חיים לייב שני בעלי ידנים שהיו הפכים ממש, מן הקצה אל הקצה. מחד גיסא - הגיע ראש הקהל דסטוויסק שהיה איש נכבד, וכנגדו - הרוקח של העיירה, שהיה משכיל ממבלין אשר מימיו לא עלה עליו עול תורה או עול מצוות, והוא היה ה"מחלל שבת" היחיד בכל העיירה.

אבל הדיון דין אמת הוא, והאמת במקרה זה הייתה דוקא עם ה"מחלל שבת" - ולא עם ראש הקהל... ר' חיים פסק לטובת הרוקח, ותוהו כל העיר, ופני ראש הקהל חפו.

אלא שכאן נפתח פרק נוסף בסכסוך הממוני שבין השניים, שכן "ראש הקהל" - נהיה ל"רשע הקהל", ולא הסכים לציית לדיון... "מה זאת אומרת?" - טען, - "הייתכן שיזכה הרב את המחלל שבת הלא נכבד? לא יקום ולא יהיה!"

עכ"פ, ראש הקהל סירב לציית לדיון, ולפיכך בא הרוקח שנית לפני ר' חיים לייב להוועץ עמו מה יעשה.

ר' חיים לייב יעץ לו לפנות לערכאות של נכרים, אולם לא כמשפטנו - משפטיהם, ושם הפכו את הקערה על פיה, וזכו את ראש הקהל - וחיובו את הרוקח...

הרוקח שב להוועץ בר' חיים לייב, והוא יעץ לו בלא היסוס לפנות לערכאה משפטית הגבוהה ביותר ברוסיה, אשר סכנה בפטרבורג הברירה, ולא זו בלבד, אלא שאף הודיע לרוקח שהוא בעצמו ר' חיים לייב - יבוא להעיד ולטעון לטובתו בבית המשפט!!

אך לא רק עקא, והדברים התלגלו במשך ימים, וכאשר קיבל ר' חיים לייב את ההמנה לעדות מבית המשפט - גילה שהתאריך המיועד הוא לא אחר מאשר יום חג השבועות - חג מתן תורה - בשעה עשר בבוקר!!

נקל לתאר איך נראה יום מתן תורה אצל ת"ח דוגמת ר' חיים לייב, ניתן אף להבין כמה קשה היה לעזוב את האקרה, ולמספר הרוקח אשר ליווה ביום גדול זה, אבל כשם שגדולים ת"ח בלימודה של תורה - כך גדולים הם בקיומם, ובלא היסוס קם ר' חיים לייב ונסע לפטרבורג לחוג שם את חג מתן ת"ח, בכדי שיוכל להעיד לטובת הרוקח בעיצומו של חג.

אף סדר יומו של הגר"ח בפטרבורג ומקום המצאו במשך החג - כמובן נקבעו בהתאם ל"מטרה המקודשת" להעיד לטובת הרוקח אשר לאכזר היה המחלל שבת היחיד בסטאוויסק!!

כאשר חזר הגר"ח לסטאוויסק לאחר החג, לא היו יכולים בני העיר להתגבר על פליאתם, והם שאלוהו: מה יראה הלב על ככה? האמנם עד כדי כך צריך להתמסר בשביל "שיגיון" שכזה?

ר' חיים לייב נעץ בהם את עיניו, וכה השיב ואמר: "הנה הפסוק אומר: לא תטה משפט אביוןך בריב. ולא תקרא, הלא כבר נאמר לעיל: לא תטה משפט, ומדוע הלכפל הציווי פעמיים? אלא מתרצים חז"ל במכילתא שפסוק זה מדבר באביון במצוות, שלא תאמר: הואיל ורשע הוא אטה את דינו, ת"ל לא תטה משפט אביוןך בריב."

"והנה" - אומר ר' חיים לייב - "הרי זו אזהרה מפורשת שלא לשנות את הדין אפילו כי הוא מחמת רשעו של ה"אביון במצוות", ובודאי הדברים אומרים גם אם הוא אביון אמיתי ומאוהד...

"עתה שוו בעצמכם, ותארו לכם מה היה אילו הייתי פוסק ההפך, שהצדק עם ראש הקהל, והרוקח היה מסרב לקיים את הפסק, והייתי מורה לראש הקהל ללכת לערכאות וכו', כאותו המעשה שהיה כאן - רק בהיפוך, והייתי טורח לנסוע בחג לפטרבורג כמו שעשיתי עתה, כלום גם אז הייתם מוסיפים על העשי - ודאי שלא!"

"כי מלבד הפסק והכרעת הענין - צריך גם להעמיד את הדת על תילה, ולהציל את הנעשק מיד ושקו, שכן זוהי העמדת האמת על מכונה לכבוד משפט התורה!! הרי הדין מחייב לדרוש את קיומו, כי בדרשות הצדיק יש שני חלקים: החלק הראשון - להוציא את הצדק לאור כראוי, והחלק השני - לדרוש את יישומם וביצועם הלכה למעשה!!

"ומעתה, אם כך הייתי נוהג כאילו היה מוכרע הדין לטובת ראש הקהל, הרי שאם לא אנהג כך כעת כאשר הדין הוכרע להפך - הריני עובר על הלאו המפורש של לא תטה משפט אביוןך בריב!!" "כי אם היתחשתי אל הדין לאחר שנפסק שונה מאחד לשני בגלל פסוק רשע - הרי זו הטיית תוצאת הדין, שהיא חלק נפרד מפסק הדין עצמו!! והרי זה כאלו פסקתי לטובת ראש הקהל והטיית הדין, שכן כ"ל י"ב א"ב את דבריו ואת חידושו הנוקב.

הנה למדנו מכאן תורה ויראה גם יחד, רק שעתה נסיים מעין הפתיחה, ונאמר שלפ"ז יתכן ליישב בדרך נוספת את אשר הקשינו בתחילה: היאך סלקא דעתך להטות את הדין בגלל רשעו של הרשע?

ומעתה י"ל, שהפסוק בא לחדש לנו שאף לא פסק הדין - אסור לנו להנמנע מלסייע ביד הרשע אם זכה בדין, ממש כשם שהיינו מסייעים לחבירו הצדיק אילו זכה הוא!!

היינו שברוך הטבע יש חשש שלא נהיה חמים ובוטרים כ"כ למען הרשע, ולא נעזור לו להגן על זכותו, ולכן הוצרך הפסוק להזהירנו ע"ז, שלא נטה משפט הרשע אף לאחר הדין!!

כי אם נהג כך - הרי זה כאילו נתנו יחס שונה לרשע בעצם הדין, ויש בכך גריעות מידת האמת ודרישתה!!

וע"כ גם אם במקרה אחר לא היינו מתרגשים כ"כ מסבלו של הרשע, ולא היינו רצים לעזור לו ולסייעו - אעפ"כ כאן, לאחר שיצא זכאי - נרוץ לעזור לו!! כי בכך אנו מעמידים משפט אמת לאמיתו!! והדברים משוחים ומאירים.

"והגישו אדניו... אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם" (כא, ו). פירש רשב"ם: "לעין כל רוצע אזנו לסימן עבדות".

אמר רבן יוחנן בן זכאי: אנו שמעתי על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה) והלך וקנה אדון לעצמו - תרצע... מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה: דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרתו כי לי בני ישראל עבדים... - רצע לפניהם" (רש"י שם).

"אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס" (כו, א). "כיצד מאיימין את העדים? על עדי נפשות - היו מכניסין אותן ומאיימין עליהם... לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם" (סנהדרין לו ע"א במשנה). פירש"י: "חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד את עצמי מן העולם בעביה אחת, ומי שחש ממנה".

מסכת חז"ל הקצרים של הבה"ח א.ש. מטובי הלומדים באחת הישיבות הנוודות, יכולה ללמד אותנו רב משמעות, אף ססופו היה מר כשנקטף באביו לגינתו של הישוב ממעל, בהותירו אחריו משפחה אבלה ודויה. נדמה הוא, כי ניתן ופך ראוי ללמוד ממנו לקח, מהי מעלת הראיה וההתבוננות במעלותיו של הוולת בכלל, ובפרט מהו כוחו של עידוד.

היה זה לפני זמן לא רב, אחר שובבתי א. חש בכאבי עינים בצווארו, הבדיקות השונות לא העלו דבר, ולבסוף נתבקש לערוך סדרת בדיקות מקיפות יותר. משהגיעו תוצאות הבדיקות, הם הכיזו את הנרא מכל, ובגופו של א. נתגלתה המחלה הקשה והאימהית. וחיש מהר הוא אושפז כדי לקבל טיפול כימותרפי בניסיון למגר את המחלה. הוריו שאף לפני שנים מועטות ליווהו בהתרגשות על מזוודותיו לעבר הישיבה הגדולה המעולה, כשדמעת

גיל בצבצה בזוית עיניהם, קבלו עתה בחטף את הבשורה הקשה, והתפללו וקיוו כי בנם ייצא מן בעוזה"ת.

כעבור זמן לא רב, הודיעו הרופאים בצער להורי הנער כי גופו החלוש לא יוכל לשרוד עוד זמן רב את הטיפולים הקשים והמרים, ואפסו סיכוייו למול אימת המחלה, וכי ימיו ספורים.

הנער, הבין אף הוא את רוע מצבו, ובגלות נפש החל לשוחח עם הסובבים אותו על היום שאחרי... היאך מתכווננים אליו בבה היום... באחד מאותם רגעים פנה הנער לאביו שהיה עמו לבדו בחדר, וביקשו לשוחח עמו ולבקש ממנו דבר מה...

האב, נבוך מעט, וביקש לבנו, חיבקו בחום, ושאל לבקשתו... האב, נבוך מעט, וביקש לבנו, חיבקו בחום, ושאל לבקשתו... האב, נבוך מעט, וביקש לבנו, חיבקו בחום, ושאל לבקשתו... האב, נבוך מעט, וביקש לבנו, חיבקו בחום, ושאל לבקשתו...

ההתפתחות הרוחנית שלי... האב שמע את הדברים, חש כי חבטה עזה הולמת בראשו. הוא החל להסתות את דברי בנו, באומרו כי כולם מתפללים כל העת שיצא מן בריא ושלם, ובעוזה"ת כך יהיה... הנער לא ניסה להתווכח, די היה להוריו בסבל שעברו עד היום, ומדוע יכביד על לבם יתרה על העובר עליהם בעטיו, אך הוא חזר שוב על בקשתו, כי לו תיערך לו לוויה, בקשתו היחידה היא שרק אותו מגיד שיעור שהביא לצמיחתו הרוחנית, הוא אשר יישא עליו דברי הספד...

האב נפנה לאחוריו, את דמעותיו שנגרו מבלי עצר, ניגב מבלי שיבחן בהם. בסתר ליבו לא הבין למה מתכוון בנו, והיאך אותו מגיד שיעור שלא היה זכור לו במיוחד - הביא לצמיחתו... אבל הפנים את בקשתו היחידה של בנו.

כעבר ימים מספר כוחותיו של הנער לא עמדו לו, ובקושי יכול היה א. להוציא מילה מפיו. משראה את עיני הסובבים מלאי העצב, פנה עליהם ואמר בשארית כוחותיו: 'אל לכם לדאוג, עובר אני בשמחה לעולם שכולו טוב, וה' הגדול ירפא שברונכם, רק אל תשכחו לקיים משאלתי היחידה שרק אחד יספידני בהלוויה...'

יותר לא יכל להרוספו, וכעבור זמן קצר עצם את עיניו - לנצח, ואז נלקח לבית עולמו, כשמסביבו קוראים בני משפחתו בלהט קריאת שמע ויודו... כעבור זמן מה, בטרם החל מסע ההלוויה, הודיע האב כי עליו לקיים את בקשת בנו, ומצוה לקיים דברי המת, וכי בנו ביקש שרק אחד יהיה זה שיספיד אותו...

אחד הרבנים נחקש להתקשר לאותו מגיד שיעור ולבקש לקיים את בקשתו של א. ולהספידו. בתחילה חש אותו מגיד שיעור בסחרחרות שאימה להפילו. הוא זכר היטב את תלמידו אהובו, את קשייו, נסיונותיו, ולבסוף את הצלחתו הגדולה, ולא ידע ולו לרגע על דבר מחלתו הקשה, ובודאי לא על סילוקו לשמי רום בעודו באיבו...

רק לאחר כמה דקות כשעילק את הבשורה והבקשה, הודיע נחוצות כי איננו יכול להספידו, ובודאי שלא לבד כשנגמד גלריה מכובדת של גדולים וחכמים נוכחת במקום. תחילה ניסה אותו מגיד שיעור לברר שמא התחשבה כאן טעות, שהרי לא זכר דבר מיוחד שאירע עמו ועם א. ולא הבין כיצד נקלע דווקא הוא לסיטואציה זו.

התשובה לשאלתו לא באה אלא אבי הנער ובידו פתק מקופל ומקומט, הוא תחב זאת בידיו, ובקול חנוק מדמעות הוסיף ואמר: 'כשביקשתי בני שאתם לבדכם תספידו אותו בהלווייתו, הוא אף ביקש שאקח מאונקו בכיס הפנימי פתק מקומט זה, ולא אפתחוהו, אלא אביא אותו אליכם, כשהוא אומר - כי את כל חייו הרוחניים חייב הוא לכם ולפתק המקומט החבוני בארנקו... הנה לכם הפתק, ועשו בו כטוב בעיניכם.'

בתחילה לא הבין המגיד שיעור כמה המדובר, אך משפתח את הפתק וקרא את תוכנו, עלה חיך בצצה פיו. הוא נזכר בערגה באותו מעשה, שאירע שנים מספר קודם לכן, ומעשה שהיה כך היה: היה זה באחד השנים, ובשיעורו צצה בעיה חברתית קשה; בני השיעור לא הסתדרו ביניהם, ואווירה מתוחה שררה בין כולם. עובדה זו אף השפיעה על רמתם הלימודית, והשקידה שאופפת בדרך כלל בחוריה חמד בני גילם, נעדרה מהם.

לאחר לבטים רבים, החליט המגיד שיעור לקום ולעשות מעשה. הוא הודיע בפתק רבים, כשבכל פתק רשומים שמועותיהם של כל בני השיעור ולצידו שורה ריקה. הוא פנה לבני השיעור ודיבר עמם בהרחבה אודות העניין שלכל בחור ובחור ישנם מעלות רבות, חלקם חבויות, חלקם לא מגיעות לידי מיצוי מלא, וחלקם פשוט לא מבחינים בהם. אבקשכם, כל אחד בגפו, בהיותו מוכנס עם עצמו, לחשוב על מעלותיו של חבירו, וכל אחד ירשום לצד שם כל בחור מבני השיעור שתי מעלות מיוחדות שהוא רואה דווקא בו.

כעבור ימים מספר מילאו הבחורים בצענא אחר בקשת רבם, והשיבו לא את הפתקים מלאים במעלותיהם של הבחורים כולם. המגיד שיעור ישב והכין לכל בחור את שלל המעלות שנכתבו אודותיו על ידי חביריו לספסל הלימודים. הוא נתן לכל בחור פתק ובו רשימת מעלות באומרו: 'דע לך אתה ואת חבירי חושבים שאלו הן מעלותיך, ודאי שהן קיימות בך, אם תדע לנצלם כראוי, אתה תעדי לצמוח ולהיות לגדול בישראל!'

והנה זה פלא, כעבור זמן קצר האווירה בשיעור השתנתה לטובה מן הקצה אל הקצה, מלבד האווירה החברתית שנסקה רבות, אף רמתם הלימודית השתפרה לבלי הכר, וניכר היה שרוב הבחורים נטלו על עצמם משימה זו ברצינות ראויה, והחלו לשקוד על התורה במצוי מעלותיהם הרבות שנגלו להם על ידי חביריהם.

המגיד שיעור לא ייחס עניין זה למעשיו. הוא הבין כי בשל שיפור האווירה בין הבחורים ניכר השיפור אף בלימודם, ורק עתה כשפתח את הפתק של אותו בחור, ובו מפורטים כל מעלותיו, אותם רשמו חביריו לספסל הישיבה בהיותו עלם צעיר, הבין כי פתק זה, מלבד המחמאה שבו, הוא הייתה כיוון דרך חיים תלמידיו. מכאן הייתה גם הדרך קצרה להכנת הספד מרגש, הספד שריגש את כל השומעים בדבר מעלותיו המיוחדות של אותו בחור שנקטף בעודו באיבו.

האמת כולה נתגלתה רק כעבור מספר ימים. עם הגיעו של המגיד שיעור לבית המשפחה לנחמם על הלקח בנם מחמדם בחטף, שם הוא פגש בנערים נוספים מבין תלמידיו אותו שיעור, וכולם הוציאו את אותו פתק חבו, והראו לו באומנם כי לפתק זה חלק ניכר ומכריע בהתקדמותם כל השנים.

רק אז קלט המגיד שיעור את המסר המיוחד, שבמעשה פשוט שנועד לטובת אווירה שילית ששררה בשיעור בלבד, הוא הצליח להביאם לתוצאות מרחיקות בכל תחום של מחתומי החיים, וזאת ע"י נתינת מטב אמיתי על מעלותיהם והיכולות שלהם להפעיל בסולם העליונה. דבר שהגביר בהם את הרצון, המוטיבציה והשאיפה לגדול ולצמוח ולנצל את המעלות עד תום עד שנהיו רבים מהם מטובי בני הישיבות בעולם התורה כולו!!!

ויפה פירש בעל "מנחת שבת" בשם הרמב"ם את מאמר המשנה ב"אבות" (ולפי גירסתו): "מאד מאד הוא הזיר להיות שפל רוח" (פ"ד מ"ד): "חלילה לו לאדם להיות תמיד שפל רוח שהוא ההפך ממידת הגאווה, כי השפל רוח אין לו שום שאיפה בחייו... כי מי שלא יתבונן בחשיבות האדם ובמעלתו - אי אפשר שיהיו מעשיו מתוקנים, כי כאשר לא יקר כבוד בעיניו, ישפיל עצמו עד לעפר להיות כבהמה וחיתו יער. ואדרבה, נאה ויאה לו גבהות הלב מבחינת יקר ערך עצמו, וכמו שמצינו במלך יהושפט 'ויגבה לבו בדרכי ה'...'

המצה מפוכחת של הגאון מטשעבין אחד הביטויים המופלאים לכוחה של ה"גדלות" וה"נכבדות" ולתוצאות שהיא מחוללת, שמע הר"ה רבי י. פרידמן מפי בן ביתו של הגאון מטשעבין. סיפור המעשה נשמע כהלצה אלמלא התוצאות שמועות ליווהו בהתרגשות על מזוודותיו לעבר הישיבה הגדולה המעולה, כשדמעת

תלמיד של הגאון החמיץ רוחנית, וביקש להתגייר לצבא. היה יותר מחושש שהצבא יהרוס כליל את יהדותו. הגאון מטשטשעבין נשא באחריות, אבל הבין שדברי מוסר זיקו יותר משיועילו. לבסוף לאחר מחשבה רבה, זימן אותו אליו ואמר לו בזה הלשון:

"הקשב נא אברמלה בני! הקשב היטב! אין אתה סתם כך אברמלה... כמה אברמלך איכא בשוקא... נכד אתה לבית המלוכה לזידטשוב... נכד מלוכה - משמע נסיך, זוהי זכות וגם חובה... "ביודטשוב ישנה הקפדה. בשחרית של ימי שישי נהגו אצל רבי הירש, שר בית הזוהר, לא לומר תחנון... עליך, כנסיך לבית המלוכה, לשמור בגאווה על המסורת המלכותית..."

הבחור התרגש מאד מייעודו המלכותי, וקיבל על עצמו על אתר באלה ובשבעה. לאחר שבוע של הפקרות רוחנית כללית... הגיע הרגע המלכותי. בהגיע יום שישי נזכר בייעודו המלכותי, והחליט כי יעבור עליו מה! הוא, תחנון לא יאמר! אלא שעל אתר, חש בגיחוץ... כיון שאינו מתפלל כלל - אין כאן ביטול תחנון...

הוא נאלץ איפוא להתפלל בימי שישי כדי להקפיד לא לומר לאחר מכן תחנון. הוא שותף כד כי חש בעליבות נוספת... והירי כל השבוע אינו אומר תחנון, ובמה איפוא תתבטא הנסיכות...

והוא אילץ איפוא את עצמו להתפלל כל השבוע, כדי לומר אחר התפילה תחנון (והרי אין טעם לומר תחנון מיד אחר רכיסת הנעלים...) כדי להבליט את נסיכותו איך האמירה של ימי שישי... "כל השבוע", הוא מספר היום, "לחמתי למען מין, השכמתי קום... התבויתי... התפללתי בדבקות... כדי שאי אמירת התחנון בימי שישי תקבל צורה מלכותית... ומי שלוחם כל השבוע על תפילה במניין - יהפוך עצמו ללעג וקלס אם יחלל שבת ויזלזל באיסורי תורה..."

החיייל, כיום אברך נכבד, ממרביצי התורה במקדש מלך, צוחק עד עצם היום הזה צחוק מאושר, כשהוא נזכר בהלצה המפוכחת של הגאון מטשעבין:

"הייתי רחוק מלהיות חלמאי... אבל הגאון השכיל להוביל אותי בהומור הדק והאופייני שלו, אל הרובד העמוק ביותר בנפש החיה: שלי: ה"נכבדות" העצמית.

עבד או אדון

נבחר לפרשנותו. לא פלא, איפוא שהגיעו רבותינו למסקנה, כשסיכמו בקצרה את דינו של עבד עברי: "כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו" (קידושין כ ע"א). כלל האומר כולו "נכבדות".

משמעות דבריהם היא, שלא זו בלבד שתנאי העבד משתווים לאלו של האדון, גם אם אלו משופרים ביותר כדרשת חז"ל עה"פ כי טוב לו עמך" (דברים טו, טז) - "שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין וישן והוא שותה יין חדש, אתה יושן על גבי מוכין והוא יושן על גבי תבן" (קידושין, שם), אלא שיתר על כך, פעמים שתנאי העבד עדיפים על אלו של אדונו, עד שלעומד מן הצד ייראה שהעבד הוא האדון, ואילו האדון הוא העבד.

וכך כך? למה? ביארו התוספות (שם) בישה הירושלמי: לפעמים יכול לקרות שאין לאדון אלא כר אחד בלבד, ומעתה תתעורר בעיה מי וזה שלשכב על כר יחיד זה? - אם האדון יושב על הכר, נמצא מבטל את הצייוו שכתוב בתורה "כי טוב לו עמך", שהרי תנאי העבד גרועים משלו. ואם תאמר, שניחו את הכר, ולא זה ולא זה ישכבו עליו - הרי זו מידת סדום! נמצא שבמקרה כזה האפשרות היחידה שעליה ממליצה התורה היא שהאדון ישכב ללא כר, ואילו העבד יתרווח בנח על הכר היחיד. אם כן, אין כל הגזמה במה שקבעו חז"ל ש"הקונה עבד עברי כאילו קנה אדון לעצמו!"

לאור זכות זו ובמצאיות חיים שכזו, סביר להניח שיהיו כאלו עבדים, שבנעמדם על סף היציאה "לחיים האזרחיים" ישקלו בקור רוח את אשר לפניהם, ויחליטו כי בעיניהם עדיף להישאר במצב העבדות. לא היינו מפתעים אילו היו כאלו שסברו שמתבטל לעבד תחם פיקודו של האדון והוא לכל מחסור, מאשר לצאת לשוק החיים הפרוע ולהתמודד בצורה עצמאית עם עתיד שלא ידוע מה הוא צופן בחובו.

התורה צפתה אפשרות זאת מראש, והיא גם שללה זאת בצורה מוחלטת, למרות שהבחינה בעבדות היא למרות רוחה. את גישתה השלילית של התורה לבחינה זו מבטאת התורה בצוואת רצוצה על אונן של העבד הבחור בכך: "והגישו אדניו... אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם" (כא, ו).

מה בין רצוצה למזוזה?

אלה שאתם מתמהים, מדוע כה שלילי יחס התורה למי שמרצונו בוחר במצב של עבדות? מה פשעו ומה חטאו של מי שהעדיף את העבדות, שכאמור הינה כקניין אדון, על פני עצמאות רצופת בעיות? ומה משמעות הרצוצה ליד הדלת והמזוזה, שבה מתנה התורה את האפשרות להישאר במצב זה של עבדות?

לדעת הרשב"ם (שם) רצוצת האזון היא סמל לעבדות. מי שאינו מצויד בגדלות פנימית (בבחינת יוגבה לבו בדרכי ה') כיהא למעמדו של העם הנבחר, עם סגולה, ושחירותו אינה יקרה בעיניו ומוכן להמשיך במעמדו כעבד - ראוי שישפילוהו ויבליטו את עבדותו. רצוצה זו אמורה להיות ביטוי חיצוני למהות הפנימית של האדם, שהעדיף תנאים כלכליים על פני חירות. כי במצב של עבדות יש בו כפיה מסוימת. שאם ירצה העבד לחזור בו באמצע הזמן ולהיות בן חורין לי, יוכל, ומכך אין רוח התורה נוחה.

ובדבר העובדה שצריכה הרצוצה להתבצע דווקא באזון וליד הדלת והמזוזה, רש"י מצטט את דברי "המכילתא" הגורסת:

"אמר רבן יוחנן בן זכאי: און ששמעה על הר סיני 'כי לי בני ישראל עבדים', והלך וקנה אדון לעצמו... רבי שמשון היה דורש מקרא זה כמין חומר: מה נשתנו דלת ומזוזה מכל הכלים שבבית? אמר הקב"ה: דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים, כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרת: 'כי לי בני ישראל עבדים' - ולא 'עבדים לעבדים', והלך זה וקנה אדון לעצמו יירצו בפניהם."

מסביר נפלא בעל "מראש צורים": הדלת והמזוזה היו הסימנים המובהקים של היציאה ממצרים. הדם שניתן עליהם בליל הסדר הראשון שנוער על אדמת מצרים, בישר את היציאה הקרובה שמעבוד מצרים לחירות עולם. והנה מעשהו של עבד זה מהווה כעין התעלמות מהמשמעות של יציאת מצרים.

אמנם אותו עבד מנמק את סירובו להשתחרר מעבדותו בנימוק ש"אהבתי את אדוני ואת אשתי (הכנענית) ואת בני העבדים", אבל אם זהו הנימוק, אין לך עבדות שפלה מזו. אם המשפחה הכנענית מוציאת מקום בתודעתו - בולטים בו הסממנים המכוערים של העבדות הפנימית. כל כך חרוין יודע לייצג את חירותו, ולמרות שזו אינה מרשה לו לבוסס בבין, הוא לא יוותר עליה בשום פנים. אם נסיות נפש שרירותיות, ופחות גורם של ממש אצל יהודי, בליבו פנימה הוא אבד עבד נרצע לתאווותיו, ורצוצת האזון אינה אלא מעשה חיצוני, המבליט את המתרחש במעמקי נפשו.

עפי" עקרון זה ונכל להבין מדוע מיד לאחר מתן תורה, הפרשה הראשונה שנאמרה לעם ישראל היא פרשת "משפטים", וזו פותחת בדיני העבד והאמה העבריים. מסביר "רבינו יצחק" שסיבת הדבר שהצביע על עיקרון המחויבות להיות משועבדים כליל לעבדותו של מקום. ביציאת מצרים נקבע הכלל הגדול (ויקרא כה, נה) "כי לי בני ישראל עבדים", ואל לו לאדם מירשאל להמיר עבדות רצוצה זו, בהשתעבדות לבשר ודם או לקניינים חומריים כלשהם - "עבדי הם - ולא עבדים לעבדים" (רש"י שמות ו, ו).

תעוזה יהודית

בימי השואה הנוראה, בה עלה הכורת על עומנו, ניסו אותם חיות - אשר השחיתו דמות אנוש, להשימד להרוג לאבד את היהודי - בגופו וימיו - בגופו ומימיו. באותם ימים, התאזרו להם סיפורי המופת העצומים אשר הם לקח לכל הבאים אחריהם. סיפורי גבורה של אלו אשר רוחם גברה על אותו דרקון רצחני ושפל, ובזכותם הוקם הדור הבא. דור, אשר יש בו הרצון האמיתי להמשיך ולעלות בהר ה', תוך דבקות במשימה.

ומעשה ביהודי חסיד אמיתי, ר' לייבל קוטנר, חסיד מכבשוה של פולין החסידי, אשר היה באחד הצירפים במחנה העבודה, בו עבדו תחת צו הנוגשים על יצור של ציוד וכלי תחמושת. שטים עשרה שעות של משמרת, עדיין לא הגיעו לקיצו. והנה, שבתה המכונה! ודממה השתררה במקום.

הנאצי הממונה י"מ, מיד שת ליבו לתקלה. הוא התכעס מאוד. התבונן בכל העובדים, תר בעיניו אחר קרבן צפוי. אחר התקרב אל ר' לייבל ובקול נחרץ דרש ממנו לתקן מכונה זו.

היהודי החסיד אשר לא ידע מאום בהלכות מכוונות, הביע תדהמתו: איך יידע לתקן מכונה עדינה זו על חלקיה??

ואותו רשע, באכזריות ידועה לשימצה, אמר: 'די ביסט א יודע?' (אתה יהודי?) קאנסט טו! (אתה יודע ויכול!).

כל אותו לילה עמד ר' לייבל וחיבר ותיקן וניסה והלחיס, ושב ופיקר ובינתיים הצטנפו כולם בפחד ניכר. עד שלבסוף נשמעו נהמנו מחדש קול שקשוק המכונה.

כשנכנס אותו קלסו והתבונן במכונה הפועלת, אפילו הוא לא האמין. הרי לדרוש מן היהודים את מה שאי אפשר - דרשו. אבל שהם באמת יצליחו לעשות זאת?

זיהה ר' לייבל את מבט ההפתעה בעיניו התקרב בנחישות ודרש תשלום. כולם עצרו נשימתם. איך הוא מעז?!

והנאצי, כל כך מופתע מהתעוזה הבלתי צפויה, רק שאל בתנועת יד סיבובית: מה? דרש ר' לייבל סיגריות!

איך יגיב אותו רשע? נבהלו כולם. ובמכוונת של מי שפשוט לא ציפה למה שקורה, הכניס הנאצי ידו לכיסו והוציא את ה"תשלום" הנדרש.

אך יצא אותו אכזר מן הצריף, הסב ר' לייבל את פניו כלפי כל החולקים עמו משמרת העבודה הארוכה הזו, ואמר להם כשהוא מנופף בסיגריות: די ביסט א יודע? קאנסט טו!

כשברצונו לרמוז: יהודים אנו, ויכולים אנו להם! אסור להשיח קומה. עלינו לשמור על שלהבתנו הבורחת! גם במקום בו בוחר כבשן הפשע!



וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים (כא, ז)

הרעיון המוסרי הנפלא אשר חבוי בפסוק זה מהווה עובדנו מורה דרך לתפקידנו בעולם בתקופה זו, בה רב החושך על האור, ומתי מעט בלבד מבין כל באי עולם, דבקים בבוראם:

"וכי ימכר איש את בתו" - הקב"ה נתן לישראל את בתו, הלא היא התורה הקדושה, אולם למרות נתינה זו הוא עדין מתקשה להפרד ממנה כפי שאומר המדרש (שמות רבה לג, א) "כי לקח טוב נתתי לכם תורתא אל תעזבו" - משל למה הדבר דומה?

"למלך שהיתה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה, בקש לילך לו לארצו ולטול לאשתו. אמר לו: בתי שנתתי לך - יחידית היא... לפרוש ממנה - איני יכול. לומר לך 'אל תטלה' - איני יכול, לפי שהיא אשתך. אלא, זו טובה עשה לי - שכל מקום שאתה הולך, קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי".

לך הקב"ה אומר להם, לישראל: נתתי לכם את בתי היחידה, את התורה הקדושה, אך איני יכול לפרוש ממנה, עשו לי, אפוא, קיטון קטן, כדי שאוכל לדור אתכם - "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

אבל אל כל ישראל מצליחים להבין עד כמה המתנה שבידם מיוחדת היא. הם מניחים אותה בארון קודש ומצויקים אותה רק לקראת התורה, משל היו אומרים לה: צאי, אמרי מה שיש לך לומר - ולכי חזרה למקומך...

לפיכך, בא הקב"ה ומצוה: "לא תצא כצאת העבדים" - אנו מכים, נהגו בה מנהג של כבוד, ולא כעבד בזוי!

התנהגות מכובדת כלפי התורה הקדושה אינה מתבטאת רק בסממנים חיצוניים, כי אם בחשיבות שאותה מעניק האדם לדבריה של התורה, ובאופן שבו הוא מקבל את דבריה, גם אם הדבר כוך מצדו במאמצים מרובים.

כדוגמת איתן שתי אחיות אשר נולדו בבית אחד - אך מזלן שונה היה.

לאחת היה בעל עשיר שהצליח מאד בעסקיו, וחי חיי עושר ורוחה, כשהוא דואג להלביש את אשתו במיטב הבגדים ולקשטה בתכשיטים יקרי ערך - אך מתייחס אליה בזלזול רב, מבלי לשמוע ולהאזין לעצותיה.

ואלו לשניה היה בעל שלא הצליח לפרנס את בני הבית, ודחוקה הייתה עד מאד, אך לעומת זאת היה נותן כבוד רב לרעייתו, שומע בתשומת לב את דבריה, ומתייעץ אתה מתוך הערכת אמת של שקול דעתה.

באחד הימים הגיעה האחות העניה לבקר את אחותה העשירה.

"היי אחותי", נצצו עיניה, "כמה טוב לך! בית מפואר יש לך! טבעות יקרות את עונדת על אצבעותיך! את לבושה היטב! ו..."

אחיה תקנא ב"י, קטעה אותה אחרונה, "אמנם הכל נוצץ, אך אני - איני שוה מאומה. איש אינו מקשיב לי, בעלי אינו מתייעץ אתי, אין מקום להשוות בין החיים העלובים שלי, לחייך שלך!".

הנה כי כן, יכול האדם להניח את ספר התורה בארון קודש מחופה ביהלומים - ובכל זאת לא לשמוע לדעתה של התורה כלל, ולהתייחס אליה ביחס מבוזה ומשפיל של עבד.

באה, אפוא, התורה ומזהירה אותנו: "לא תצא כצאת העבדים", שימו את דעת התורה בראש מעיניכם, ותנו לה לכוון אתכם בכל אשר תפנו - אלו הם החיים המתוקנים שאותם מבקש הקב"ה שתחיו!

לעתים נדמה, שחיים מתוקנים מעין אלו הם חלום באספמיה...

רוב רובו של העם היהודי רחוק משמירת המצוות, ודעת התורה אינה זוכה כלל להתייחסות, אולם למרות המצב הקודר, לכאורה, מחובתנו לדעת כי אין מקום ליאוש כלל!

הרב פרידמן מרכיסי ספר בהקשר לכך, כי הוא הזדמן לנסיעה לארצות הברית דרך אירופה בשנים עברו, כאשר כרטיסי הטיסה היו בעלי ספח המיועד לתלישה בידי הפקיד.

הוא מצא את עצמו עומד מאחורי רבי יעקב גלינצ'ו, וזכה הוא רואה, שהפקיד מעיף מבט אל הכרטיס וכשמבט חמור סבר בעיניו הוא אור לו: "איך יכול לנסוע, חסרה כאן חתימה..."

רבי יעקב לא הבין אנגלית, אבל את הבעיה הבין גם הבין. הוא הסתובב אל הרב פרידמן ואמר לו: "תגיד לי, ש'אם ה' רוצה - אני אהיה שם..."

הרב פרידמן לא אמר דבר, בחשש מההוא התקרב והגיש את הכרטיס שלו לפקיד, ובאנחת רוח ראה שהפקיד מאשר לו את הכניסה.

"התפללתי ערבית במנין שהתארגן במקום - ממשך הרב פרידמן בספורו - 'ולאחר מכן עליתי למטוס, כשלתדהמתי אני מגלה את רבי יעקב שישב שם..."

כשראה אותו אמר: 'נו, אמרתי לך שאם ה' ירצה אני אהיה כאן? אתה רואה שאסור להתייחס? שב כאן, ואספר לך מנין שאבתי את האמונה הזו" -

למתי בביאליסטוק - פתח ואמר - לאחר הסכם ריבנטרוף-מולוטוב נאשרה ליטא חופשית, אך עד מהרה כבשו הרוסים את המקום והחלו להתנכל לבני הישיבות, ולא חלף זמן רב עד שכלנו הועלנו לרכבת בדרך לסיביר.

נסענו במשך עשרה ימים או יותר כבהמות... הרוסים לא הרשו לצאת מן הקרון אפילו לצרכים הבסיסיים ביותר, והסבל היה בל יתואר. ואז עצרה הרכבת בסיביר, והבנו כי יכול להיות גרוע יותר.

חמש עשרה שנה היינו בסיביר, כלואים ללא כל סיבה נראית לעין. לא ידענו, שהמאסר בפניה הקפאה הוא מצל אותו מות מוות בטוח בתאי הגזים של הנאצים הארורים, שם במבצע ברברוסה כבשו את כל רוסיה עד סטלינגרד.

בכל אותן שנים ארוכות ומיסרות היה לי חלום אחד שלמה אותי תמיד - יום אחד, כך חלמתי, אצא מכאן ואז אפגוש את אמא שלי... אנשק את ידה ואומר לה: "אמא, אמא שלי, תודה רבה לך על שחסכת את פרוסת הלחם האחרונה שלך, כדי לשכור לי מלמד טוב".

אבל כשהגעתי לבסוף לארץ, לא פגשתי את אמא שלי, ולא את אבא, לא את אחי ולא את אחיותי - כולם נולדו ונרצחו שם, דוממים וקפואים בדם...

כשהטרגדיה נודעה לי - לא רציתי לחיות יותר. לא ידעתי מה לעשות עם עצמי, והייתי אפוף ביאוש מוחלט. לבסוף יעץ לי משהו ללכת ל"חזון איש", ואני שמעתי לעצתי והלכתי.

"חזון איש" שמע את כל מה שהיה לי לומר, ואמר לי: אני רוצה לספר לך סיפור:

בליטא חי ירודי שקט ורגוע, נשען לפרנסתו במסחר. מידי שנה בשנה היה יהודי לווה סכום כסף גדול, נוסע ליריד לקובנא, שם היה מחדש את כל מאגרי הסחורה שלו, ובמהלך השנה כולה היה מוכר את הסחורה שקנה, מכסה את ההלוואה שלקח, ומפרנס בכבוד את בני ביתו.

באחת השנים, לאחר שדאג לעצמו להלוואה, נפל יהודי למשכב, ושוב לא יכול היה לנסוע ליריד כנהוג. בלתי ברירה קרא לאשתו ואמר: ראי נא, יש בדברים שאיני יכול לומר עליהם, ובכל זאת אין ביכולתי לנסוע, לכן אבקש לקחת את הכסף ולנסוע במקומי.

האשה הסכימה, האזינה בתשומת לב לכל ההוראות שנתן לה, נטלה את הכסף וצריחה אותו בשתי צריחות, הכניסה לתיקיה - והלכה.

ההמלה שקדמה את פניה של אשה זו, אשר מעולם לא יצאה מן הכפר, גרמה לה לאבד את עשתונותיה, והיא צנחה תחתיה מעולפת. דקות ספורות שכבה כך, עד שרוחה שבה אליה, ומאחר שידעה שאין לה כל בררה אחרת, קמה והחלה ללכת.

היא טייל בין הדוכנים, עד שמצאה מוכר, שנראה היה לה שנתן לסמוך על המלה שלו, החלו להתמקח אתן, וכששיניהם הגיעו לעמק השווה, פתחה את תיקיה כדי להוציא משם את הכסף, ולחרדתה היא מגלה ש... אין כסף...

איפה הכסף? ידה נרדו כששפכה את תכולת התיק על הארץ, אולם כל החיפושים לא העלו דבר. אין כסף - - - ככל הנראה, כשהתעלפה, נפל הצרור, ומישהו דזון לב נצל את המצב, לקח אותן והלך...

הכסף כלל אינו שלי! - החלה האשה וזעקה - מה יהיה על ילדי הרעבים ועל בעלי החולה?!

צעקותיה משכו תשומת לב משאר הנוכחים, ולא חלף זמן רב, עד שהגיעה עדות מהימנה על אדם שנראה מרים את הכסף.

כשהגיע אליו שאלה אותו האשה: "מצאת את הכסף?"

"כן" - השיב האיש - "אבל הוא שלי..."

"הוא היה עטוף בשתי צריחות" - נתנה האשה את הסימנים.

"כן" - הסיכס המוצא - "אבל הלכה היא, שאדם שמצא כסף בעיר שרובה גויים הוא שלו, משתי סבות: האחת, משום שמסתבר שהמאבד הוא גוי, והשנייה, משום שככל הנראה המאבד התייאש, כי שער שגוי ימצא את זה ולעולם לא יחזיר. ואם זו ההלכה, הרי שהכסף שמצאתי שייך

לך בדיון! אין שום סיבה שאחזיר לך אותו".

האשה צעקה: "רחם עלי, הכסף אינו שלי!" אבל הוא בשלוי.

לבסוף הלכו שניהם אל רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנא. הרב שמע את טענות האשה, ולאחר מכן את דברי המוצא, שטען: "היא צועקת שארחה עליה, ואני כמובן, מרחם עליה, אך לא יותר מאשר אני מרחם על ילדי שלי... חלילה לי מלגעת ברכות שאינן שלי, אבל וכוש שמצד

ההלכה הוא שלי - אין סיבה שאותר עליה משום רחמים... בבית ארבע בנות מתבגרות, וסבור אני שהרחמים עליהם קודמים לרחמים על אותה זרה".

רבי יצחק אלחנן הורה לו להחזיר מיד את הכסף ואמר כי אחר כך יסביר לו מדוע, ואכן לאחר שבחזירי אמר לו: "לך הסיבה לדון 'הרי אלו שלו' הוא משום שבדאי הבעלים כבר התאש, אך במקרה זה הכסף אינו של האשה, אלא של בעלה, ומאחר שבעלה כלל אינו יודע שהוא אבד את

הכסף, אין היא צריכה הבית על האשה, אלא על בעלה וממילא הכסף אינו שלי".

בשלב זה הרים ה"חזון איש" את עיניו קללו ובחבור השבור שמולו ואמר: "וכי אתה בעל הבית להתאשש? וכי אתה בעל הבית על העולם?? הלא העולם הוא של הקב"ה, וכל זמן שהוא הבעלים, הרי שאין מקום ליאוש כלל!"

"מבחי זה" - סיים רבי יעקב גלינסקי את ספורו - "אורתי את האמונה והבטחון שאם הקב"ה רוצה שאעלה על המטוס, אין מקום ליאוש! הוא הבעלים - הוא המחליט!"

ואף אנו צריכים לדעת, שאין מקום ליאוש על מצבו, הבה ונתן לבורא העולם 'סדר' את העולם באופן הטוב ביותר, ותמקד במה שאנו צריכים לעשות - בידיעה שאין לנו חיים ללא התורה הקדושה, ובדבקות האמתית באבינו שבשמים.



"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א), אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לא תעלה על דעתי לומר, אשנה להם הפרק וההלכה שתיים או שלוש פעמים עד שתהיה סדורה פניהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופרושו. לכן נאמר: "אשר תשים לפניהם", כשלחן הערוך ומכין לאכול לפני האדם (רש"י).

משה רבינו יושב ומשנן, לא רק שתיים ושלוש פעמים אלא ארבע (וערוכו נד ע"ב). וכעת שיתעמקו וישכילו, יתירו לטעמנו ולהלכות, "שיטושו רבים ותרבה הדעת". וכי מה יש להם לעשות, לדור דעה אוכלי המן שלא חסרו דבר. שיעמלו וקחו! אם יתקשו, ויגיעו למבוי סתום, שיבואו אל

ולא, אלא על משה רבינו להטריח עצמו ולהבינם טעמי הדבר ופרושו!

מדוע - לדעתנו, אין זה דין פרטי בתלמוד תורה, אלא דין כללי במצוות החסד, וחובת ההליכה בדרכי הבורא.

ששנינו (ש"ש טז ע"ב) על היכן תכלית יסורים, אפילו הושיט ידו לכיס לטול שלש מטבעות ועלו בידו שתיים, וחייב לטרוח ולהשיב שוב ידו לכיס - וכבר יסורים הם!

אלמלא היה חוטא, לא היה הבורא יתברך מטריחו להושיט ידו פעמיים לכיסו.

ותמה! הלא הקדוש ברוך הוא נתן לו את הכסף, וגם את היד ואת הכיס, אז יזאיל לטרוח מעט. לפחות זאת יעשה. האם צריך להכניס לידו את הסכום המדויק?!

והו, שהתשובה היא: כן! כשאתה עושה חסד, עשהו בשלמות! בגן העדן היו מלאכים צולים עבור האדם בשר ומסננים לו יין (סנהדרין נט ע"ב). רק בחטאו הוצרך לעמוד נבדות בפת (ברכות ח ע"א), וכשיתקן החטא תוציא הארץ גלוסקאות מוכנות. כך מורה לנו הבורא יתברך את שלמות החסד.

איהו בעל אינו מפנה מהשולחן לאחר הארוחה - השלמות היא, להדיח את הכלים!

והמדובר, כמובן, כשרעייתו אכלה לבדה. כי אם הוא אכל עמה, אין זה פסול לחסד! יודוע המעשה -

אחד מבני חבורת פשיסחא נסע לסחור ביריד דאנצ'ה. היו שם סוחרים יהודים רבים, וכולם עשו חיל בעסקיהם והרויחו הון רב. אחד מהם לוהה סכום כסף גדול כדי לסחור בו, וכבואו נגב ממנו כל כספו. עולמו חשך עליו. לא זו בלבד שלא היה לו במה לסחור וראה כעניים כלות איך חבריו

סוחרים ועשירים, עדי ישוב לביתו כבעל חוב ויצטרך חלילה לבריות! כשהיריד נגמל, חזר הדין הפשיסחאי מאה סוחרים למשתה, מסיבת סיום, ואותו סוחר אומלל

ביניהם. משאכלו ושתו והיטיבו ליבם, קם ואמר: "רבותי, כולנו סחרנו ועשינו חיל במסחרנו, חוזרים לבתינו ששים ושמיחים. והנה עמנו חבר, שכספו נגב ברובו, מכספי ההלוואות. עשרת אלפים רובלים אותם חייב הוא להחזיר. קויה להכפילם ולשלשלם, והנה גם הקרן אבדה -

בואו נחלצו ממצבו הביש. מאה אנו, כל אחד יתרום לו מאתיים רובלים, וישוב שומע לעירוי!"

תוך כדי דיבור הסיר את כובעו והפכו, הניח בתוכו מאתיים רובלים וסבב מאחד לשני, הכובע נגדש בשריטות ומסין לסוחר ההמום, באמרו בבדיחותא: "יש כאן תשעה עשר אלף ושמונה מאות רובלים. את הצאתם האחרונים תתרום אתה, ותשלם את הסכום. שהרי עכשיו עשר אתה, וחייב גם אתה במצות זדה!"

כשהגיע אותו סוחר לפשיסחא, אמר לו רבו: "שמעתי מה שעשית, איך חילצת את הסוחר מאסונו, אבל יש לי ביקורת על כך ששיתפת גם אותו במגבית - כי חסד, יש לעשות בשלמות!"



"ורפא ירפא" (שמות כא, ט), מכאן נתנה רשות לרופא לרפא (בבא קמא פה ע"ב). על הרופא לדעת, שלא התעודה הממוסגרת שבלשכתו ולא רשיון משרד הבריאות העניקו לו את הרשות לרפא. "מכאן", מהתורה ומנותן התורה, מקבל הוא את רשיונו!

לפני כמה שנים אבדתי את השמעי באוני, לא אליכם. חידק התיבית, ומאן לעזוב, אין לי טענות עליו. הגמרא אומרת (עבודה זרה נה ע"א) שכאשר שולחים חולי, משביעים אותו מתן יצא ועל ידי מי. כנראה קיבל רשות להשאר. הרופא, מכל מקום, טיפל במסירות. יום אחד שאל: "כבוד הרב, מדוע כתוב (קדושים פב ע"א) טוב שברופאים ליהיננו?"

ראה שלא עניתי, והבין שלא שמעתי. חזר על השאלה בקול גבוה יותר. בתנועות שפתיים מודגשות, לא עניתי.

הבין שחלה הרעה בשמיעה, וחזר בצעקה. כל המחלקה שמעה. אם אנמיך לשותק יביא ציד הגברא. אמרתי: "שמעתי, שמעתי". "אז למה איך עונה?"

"כי מה זה טוב לך? תביא את הטוב שברופאים, ואנעה לו..."

הוא לא נפגע, הבין שזו בדיחה. לרגע לא עלה בדעתו שבאמת אינו הטוב שברופאים. "וכעת ברצינות", ביקש.

ראיתי שקל יותר לענות לו מאשר לשכנעו שיש רופאים מומחים ממנו. אמרתי לו: "פרושים רבים יש, ואומר לך אחד מהם -

רופא קטן, ידוע שכוחו מוגבל. מבקש הוא עזרת שמים ברפואתו, ומכוון בברכת "רפאנו" שבתפילת שמונה עשרה. אבל הטוב שברופאים סבור שהוא כל יכול, ובידו לרפאות גם בלי עזרת שמים, ולפיכך אינו מכוון ב"רפאנו". ונמצא שגביו יש רק שבע עשרה ברכות, כמנין "טוב". ולכן שולחים אותו ליהיננו. וכן כוונתו הוא על שמונה רובלים -

ולכן התכוונתי כשאמרתי שאיך הטוב שברופאים. כי יודע אתה שאיך כל יכול. והראיה, שעדיין איני שומע..."

הגמרא (עבודה זרה נה ע"א) דורשת, מאי דכתיב "מכות גדולות ונאמנות, וחליים רעים ונאמנים" (בבא מציעא פה ע"ב), רעים בשליחותם ונאמנים בשבועתם. שבשעה שמשגרים יסורים על האדם משביעים אותם שלא ילכו אלא ביום פלוני, ולא יצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית ועל ידי פלוני ועל ידי סם פלוני -

הרופא אולי שלא שליח ההשגחה להסיר את המחלה, ותו לא! יש לו להחזיק טובה לעצמו בדיק כפי ש"יום פלוני ולו ושעה פלונית" יכולים להחזיק טובה לעצמם, שבהם סרה המחלה!

ואספר על מקרה שהכעיס אותי. הייתי באיזו שמחה, ושולחן ה'מזרח' היה מלא וגדוש בגדולי תורה, ראשי ישיבות ורבנים, לא היה מקום לתקוע סיכה, כמו שאומרים. ואז נכנס רופא דתי, בכזו הרגשת חשיבות ואיך, לא עם בעל השמחה מיהר לקרואו: "הו, איהו אורח, רבי פלוני, תודה אעתי, איזה כבוד". ומיד, כמובן, לשולחן הכבוד. אבל הוא מלא וגדוש. הקים ממקומו ראש כולל נכבד, והרופא עומד וצופה, שהרי אין דבר טבעי יותר. חסד עשה, שהסתפק במקום אחד!

זה קומם, בגלל הפגיעה בכבוד התורה. ולא פחות מכך העיד על אפיו של האדם. כי מי שבטוח שהכל חייבים לפנות לו מקומם דאי לא יפנה למתחרהו בבקשת יעוץ ושאלה לחוות דעת, שהרי הוא ואין בלתו. וזו הסיבה ש"טוב שברופאים ליהיננו". מי שבטוח שהוא הטוב והנעלה מכולם!

בקשו שאדבר, אומר כמה מלים.

קמתי ואמרתי: "יש, ברוך השם, רופאים משלנו, שומרי תורה ומצוות. אינם מתימרים להיות פוסקי הלכות וגדולי הדור, ועם זאת קוראים להם ברוב כבוד רבי פלוני. שיהיה, אבל יש לי שאלה: היה רופא מומחה שיהיה גם גדול הדור, "רבנו שבבבל" (חולין צה ע"ב), שמואל - מדוע לא כינוהו רבי שמואל, האם נופל הוא בחשיבותו מהרופא דני?"

ובענין זה אספר -

הייתי פעם במסיבה אחת עם דוקטור משה רוטשילד הי"ו, מייסד בית הרפואה "מעייני הישועה". נשאתי בדברים, ובסיומה את מאמר שמואל: נהייתם לי שבילי דרקייע כשבילי נהרדעא, עירו. ותמהתי: גם איני יכול לומר שנהייתם לי שבילי רקייע כשבילי בני ברק. כי עשרות שנים אני מתגורר בה, ואיני מזכיר את רחובותיה! מהיכן הכיר שמואל את סמטאות עירו? לכאורה, לא היה עליו להכיר אלא את הדבר מביתו לבית המדרש!

ושתי תשובות בדרך. הראשונה: שהיה ראש ישיבה. וממילא הוצרך לדפוק על פתח דיבים, והכיר כל הכתובות. והשנייה, שהיה דין מומחה לדיני ממונות. וממילא הכיר כל הבניות החריגות בעיר, בזו הזיק את שכניו ברחוב פלוני בהיזק ראייה, ולזה לא נתנו לבנות על הגג... כולם הגיעו אלי, שיפסוק בניהם בדיני תורה...

התערב דוקטור רוטשילד ואמר: לדעתי הסיבה מפני ששמואל היה רופא (בבא מציעא פה ע"ב), ורופא חייב לדעת את כל רחובות וסמטאות העיר, שלא יתמהמה כשיקראוהו באופן בהול!...

על כל פנים, נחזור לענייני: מדוע שמואל, שהיה גם ראש ישיבה, גם דין מומחה וגם רופא נודע על זכה שיקראוהו: "רבי שמואל", והרופא דנין זכה לכן?!

את, כמה זרחו פניו, חשוב הוא משמואל האמורא!

המשכתי ואמרתי -

"אבל, רבותי, התשובה נתנה לנו במשנה מפורשת! אבדת רבו ואבדת אביו, אבדת רבו קודמת. שאביו הביאו לחיי העולם הזה, ורבו מבואי לחיי העולם הבא (בבא מציעא פ"ב מ"א).

מעתה, שמואל היה רופא שהביא את החולים לחיי העולם הזה, לכן כינוהו רבי. אבל יש רופאים שמביאים את חוליהם לחיי עולם הבא, ונאה לקרותם רבי!"



בדרך הדרוש

הוא כן אמינא דשמאלית תרצע משום הכי צריכים ללמוד הגוהר שוה. (העבת התורה)

ויהי ויהי איש על רעהו להרוג בערמה מעם מובחי תקנתו למות (כא, די) ותמוה, ו"ל דליפסן דאולין בתר רובא מירשא של עולה ולא היישין דילבא טריפה וכן פי שהרג הורגין אותו ולא היישין דילבא הנהרג טריפה, והא פפירוש מעם מובחי שמעם ליפסן דאולין בתר רובא, תקנתו למות. ובה כפוש הרמקני: ומכה אביו ואמו מות יומת, שהרי זה שפלוני הוא אביו ג"כ סכיכין על הרוב.

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך (כב, כב) נקדים מה אדיתא בנמי דבבא מציעא (דף ע"ה) שלשה צועקים ואינם נענים ואחד מהם המלוה את חבריו שלא בעדים, ואיזא בפסוק מתן כסתר יכפה אף דהיינו שיתן צדקה כסתר, והשתא אתי שפיר אם כסף תלוה את עמי כלומר צריך לחוות בפני עמי דהיינו עדים אבל את העני אתה נותן לעני צדקה עמך תתן כסתר. (מדרש יומטן).